

BÚCSÚ SETÉT JENŐTŐL

AZ INTERJÚT SZIRMAI NORBERT KÉSZÍTETTE¹
SAJTÓ ALÁ RENDEZTE: KOVÁCS ÉVA

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2022.1.113>

Setét Jenő: Van nekem egy anyukám, akinek én vagyok az elsőszülött gyermeke. Különvált a biológiai apámtól, és a nevelőapámmal kötötte össze az életét, akinek már volt három gyermeke, és lett nekik közös, kettő gyermekük. Így nevelkedtünk mi hatan Sárospatakon, születésemtől. 35 évesen megismertem a biológiai apámat, akinek meg van rajtam kívül öt gyermeke. Sárospatakon születtem, ott is nőttem föl. '92 novemberében tettem le a lábamat a Keleti pályaudvar peronjára, azóta élek itt, a fővárosban. Anyámtól egyszer megkérdeztem, mi volt fiatal korában az élete vágya. Mi eredetileg a Sárospataktól 8 km-re lévő, Vajdácaska településről származunk. Nevelőapám is, akit én az apámnak határozok meg, és az anyám is ugyanebből a faluból származik. Az volt a legnagyobb vágya, hogy Sárospatakon élhessen és lakhasson. Ez kb. akkora álom volt neki, mintha én most azt mondanám, hogy Washingtonban szeretnék élni. Ez összejött neki '78-ban. Gyakorlatilag ekkor már rég Patakon laktunk, a város közepén volt egy lapos tetős épületsor, amit kisajátított a város, és így kerültünk az akkor még presztízst jelentő frissen épült lakótelepre. Egy panel, 4 emeletes lakótelep, és ott nevelkedtünk a testvéreimmel. Ebben az időben még 10–15 roma család lakott a lakótelepen. '90 után ez megváltozott, mert eltűntek onnan a romák.

Sárospatak. Nagyon sokáig lokálpatrióta voltam. Amikor följöttem Budapestre, akkor legalább 3 évig úgy voltam vele, hogy biztos vissza fogok menni, meg vissza is akarok menni. Azt gondoltam, hogy kicsit tanulok Pesten, szerzek tapasztalatokat, aztán hazamegyek. Nem ez történt. A klasszikus [eset] történt, 3 év után meggondoltam magam, mert megnősültem. Akkor már végképp itt ragadtam. Addigra ide kötött a munkám meg minden.

Vajdácskán a nagyszüleim falusi zenész cigányok voltak. Ha volt muzsikálás, akkor muzsikáltak a férfiak, ha nem, akkor vályogot vetettek, az asszonyok meg batyuztak. Az azt jelenti, hogy a szomszédos településekre jártak, és a batyuikba, amit össze tudtak rakni, árucikkeket, azokat megpróbálták eladni élelmiszerért. Tehát falusi zenészek voltak, vesszőmunkákat is végeztek, például lábtörlőt kötöttek, anyám elmondása szerint. Később fölszívta őket a budapesti építőipar. Azért fontos a '78-as dátum, amikor beköltöztek a lakótelepre, mert gyakorlatilag az apám '78-ban jött haza Budapestről, az építőiparból. Patakon abban az időben gyári munkásként dolgoztak, mert volt több gyár. Az építőipar mellett például a híres sárospataki kerámia manufaktúra is ott volt, és ott dolgoztak a szüleim. '82 körül, amikor már a történetírók szerint is lazult a rendszer gazdasági tekintetben, akkor ők kisiparos engedélyt váltottak ki. Vettek alibiből egy pulóverkötő gépet,

---

¹ Az interjú az OTKA támogatásával 2012–2015 között megvalósult Roma politika intézményesülése című kutatás (K105089) keretei között, a Roma Polgárjogi Esték egyikén készült 2013. január 25-én. Az eredeti felvételt és leíratot a 20. század hangja Archívum és Kutatóműhely őrzi (<https://voices.tk.mta.hu/handle/123456789/1191>). A gyűjteményről lásd: Szász Anna Lujza (2016) A „Roma Polgárjogi Esték” gyűjtemény bemutatása. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 6(2), 268–270. <https://socio.hu/index.php/so/article/view/585>, a kutatásról Kóczé Angéla, Neményi Mária és Szalai Júlia (2019) *Egymás szemébe nézve - Az elmúlt fél évszázad roma politikai törekvései*. Budapest: Balassi.

hogy ők pulóvereket gyártanak. De igazából minden reggel apám és anyám bepakolták a Lengyelből, Szlovákból, Olaszországból hozott holmikat, mentek a falvakba, kiálltak egy árusító „puskával”, és arról árultak. Ez nagyon jól ment sokáig, nagy egzisztenciális felívelést biztosított a családnak. Utána már apám úgy határozta meg magát, hogy ő kereskedő. Eredetileg az apám – aki felnevelt – nagybőgős volt, de mivel egy rettentő erős ember volt, ezért kilökték a zenekarból, mert mindig elverte a magyarokat a lakodalomban, amikor azt mondták neki, hogy „Húzd rá, cigány!”. Apámnak akkora volt egy ujja, mint nekem kettő, és akkoriban még létszükséglet volt, hogy a zenekarok muzsikálhassanak. Egy-egy rokonság alkotott egy zenekart, ezt úgy hívták, hogy banda. A Vajdácska nevű településen a bandák csúf- vagy becenevéből kapták a családok is a saját nevüket. Az apámat először megpróbálták konszolidálni, hogy ne kelljen idegent – más család tagját – bevenni a zenekarba. De utána, mivel ellehetetlenítette a lakodalomvállalásukat, ezért megszabadultak tőle. Ezután ment el Pestre az építőiparba dolgozni.

Szirmai Norbert: Miket olvastál, kik voltak a példaképeid, illetve amikor elérkezett a pályaválasztás, milyen szakmát tanultál, dolgoztál-e benne?

S. J.: Anyám is azt mesélte, meg apám is azt mondta, amíg élt, hogy az apám hihetetlenül szeretett olvasni. Alapvetően segédmunkás volt Budapesten, de nagyon-nagyon szeretett olvasni, ezért minket is mindig buzdított az olvasásra. Nagyon dühös volt, ha valamelyik könyvet – gyerekeként – mondjuk megrongáltuk. Elmagyarázta, hogy ezt nem szabad, mert nagyon fontos, nagyon értékes, és hogy ő mennyire szeret olvasni. Az első könyv, amit olvastam tízéves korom alatt, az a Képes Biblia volt gyerekeknek. Azt nagyon szerettem, sokáig olvastam. Utána pedig, mint nagyon sok gyerek, rákaptam az indiánregényekre, és Karl Mayt olvastam orrvérzésig. Az összes indián ponyvaregényt, meg komolyabb regényt is elolvastam, nagyon szerettem olvasni. Rám ragadt, hozzá kötötte a család is. Kamaszként jártam anyámmal árulni, de nem engedett a boltba vásárolni élelmet, mert azt mondta, hogy „*hát, Te úgy is könyvet veszel vagy újságot*”. Így inkább elment ő vásárolni.

Nem fogjátok elhinni, akkoriban járták az általános iskolákat is meg az ipari iskolákat is a kampányolók, akik egy-egy szakmát ajánlottak. Én alapvetően gimnáziumba akartam volna menni, de rossz tanuló voltam általános iskolában. Visszatekintve azt gondolom, hogy rossz pedagógusok kezébe kerültem. Vécen kívül mondom. Alapvetően szerencsés embernek tartom magam, mert Patakon a cigánygyerekek zöme a kiegészítő iskolába került. Ezért anyámra nagyon büszke vagyok, hogy fiatal anyaként – 25 éves volt, amikor én hatéves voltam – meg tudott ettől minket védeni. Én és a testvéreim abba az általános iskolába kerültünk, ami akkor még a nagyon híres pataki főiskola keretein belül működött. Tehát volt a Comenius Főiskola, de ott működött az általános iskola is. A pályaválasztásnál először vágár akartam lenni, mert jött egy vágáros kampányoló, aki azt mondta, hogy az biztos megélhetés, biztos nyugdíj. Anyám egy évig sírt. „*Fiam! Ne menjél már vágárnak! Nem szabad neked oda menni!*” Na, de én már 14 évesen is túlsúlyos voltam. Nagyon szerényen fogalmaztam, de úgy kezdtem az ipari iskolát, hogy 106 kg voltam. Anyám kisírta, hogy ne legyek vágár. Mondtam, „*jó, anya, nem leszek vágár. Tudod, mi leszek? Szobafestő.*” Na, akkor még jobban sírt. Otthon mindenkitől azt hallgattam, hogy alkalmatlan leszek szobafestőnek, mert létragyilkos leszek. Tisztelettel közlöm, hogy amíg én praktizáltam szobafestőként, soha nem tört el alattam létra. Viszont a 40 kilós munkatársaim alatt simán. Tehát gimnáziumba akartam menni, de volt egy matektanárom, aki rettenetes terrorban tartott, talán még úgy is, hogy ő maga nem tudott róla. Ezért igazából nem is volt esélyem gimnáziumba menni, mert rosszak voltak a realjegyeim. Volt egy másik mechanizmus is. Jött hozzánk, nyolcadikosokhoz, az ipariból egy pedagógus. Helyel-közzel az történt, hogy ő, meg az osztályfőnök eldöntötte, hogy a magasabb státuszú családok gyerekei mennek gimibe, és mi, egy, kettő, három romagyerek, meg a proli nemroma gyerekek majd megyünk az ipariba. Tehát nagyon taszigáltak minket az ipari szakmusképző irányába, így én szobafestő lettem. Utána még akartam katonatiszt

lenni, tiszthelyettes képzőbe akartam jelentkezni. Volt akkoriban egy barátom, aki idősebb volt tőlem 4–5 évvel. Egyszer már megúsza a katonaságot, és amikor rám került a sor, akkor vívódtam, hogy tiszthelyettesire akarok menni, de a legutolsó nap – apám nyomására – visszavontam a jelentkezési lapom. Ezt a fiút meg elvitték katonának, mert ő is benyújtotta a jelentkezését. Ő is egy ilyen zömök, kövér pacák, na, most elvitték ejtőernyősnek. Nem volt hálás érte. Talán ennyit a pályaválasztásról.

Sz. N.: Érték atrocitások a származásod miatt az osztályban, iskolában? Barátaid hogyan viselkedtek veled?

S. J.: Nekem van egy alapállításem: szerintem egyetlen cigánygyerek sem tudja ezt megúszni, vagy amelyik mégis, az rendkívül szerencsés. Tehát én sem úszhattam meg ezeket a konfliktusokat a korosztályomban az osztálytársaimmal vagy a hozzám hasonló korú gyerekekkel. Általános iskolában nem volt kifejezetten a tanárok részéről verbális bántalmazás, viszont fizikai, az volt. Egyszer biológiaórán bejött a tanár, és nem tudtam, hogy miért, de ahogy belépett, „lesorozott”. Mivel ez mással nem történt meg, így visszatekintve csak azt tudom mondani, nem hiszem, hogy a VB-titkár gyerekével meg merete volna ugyanezt tenni. Amikor szakmunkásba kerültem, akkor ott a Zöld Bertalan nevű ember, aki úgy nézett ki, mint az Asterix és Obelixből a nagydarab, az Obelix, az hátraszólt az egyik szakmai ismeret órán, hogy „az a kövér cigánygyerek ott, hátul! Állj csak fel, felelni!” Csak elszámolta magát, mert addigra én már áttestem egy cigány olvasótáboron, ahol már öntudatom volt, és úgy visszavertem a szaktanár támadását, hogy kiosztottam az agyát.

Merthogy időközben a kettő között az történt, hogy '86-ban Horváth Aladár elvitt minket egy visegrádi cigány olvasótáborba. Ez még talán a 8. osztály és az ipari iskola megkezdése között volt, nyáron. Visegrádon volt egy üdülő, és ott ismertem meg Bársony Jánost, Daróczi Ágit, Kovács Zolit. Nekem az a tábor fantasztikusan tetszett 14 évesen. Annyi élményt és löketet adott, gyakorlatilag meghatározta az életemet. El is döntötte, azt is mondhatnám. Tehát oda elvitt Aladár. Utána még 17 évesen is elvitt minket a miskolci Csanyikba, ahol csinált ő maga egy tábort. Szintén ekkor bevont az akkor alakuló Phralipe-be, ahol alapító tag lettem. Ez követően '90-ben Csányi Jánossal voltam táborban, a Romano Kher – Cigány Ház balatonszemesi üdülőjében, '91-ben Csorba Zoli vitt el. '91 után pedig már én kezdtem el táboroztatni gyerekeket. Először Csorba Zolival, majd Szőke Jutkával éveken át, később pedig nagyon sok mindenkivel.

14 éves korom után, mikor hazajöttem Visegrádról, akkor már megmozdult bennem a mozgalmi vírus. Elmentünk kötelező iskolai szüretre, és ott elkezdtem a hasonszőrű iparis gyerekeket rávenni a mozgalmárkodásra – cigány mozgalmárokat akartam belőlük is csinálni – ők meg nem értették, mit akarok tőlük. Igyekeztem megszerezni minden cigány nyelvű kiadványt, amit csak lehetett, mindent elolvastam. Volt a lakótelepen egy nagy, lapos ABC, a szokásos, szocreál ABC. Akkoriban, még elsős lehettem, jelent meg a Romano Nyevepe, '86 környékén. Abból a megfontolásból fölvasároztam az egészet, hogyha azt fogják látni, hogy itt marad, akkor többet nem rendelnek. Ekkor még 15 éves voltam. Majd kötelező volt belépni a KISZ-be. Ott is szervezkedtem cigány fiatalokkal, hogy csináljunk valamilyen külön csoportosulást. Amikor pedig a Phralipe megalakult, akkor persze a magam 17 éves módján akartam tenni a dolgaimat, amit mondjuk annyiban megkönnyített az élet, hogy Aladár Patakon volt főiskolai tanuló. Ekkor ő már működtetett cigányklubot Patakon, meg talán együtttest is. Tehát volt már egy előkészített utam, a helyben lévő romákkal volt már hasonló tapasztalat. Gyakorlatilag Patakon '90-ben én lettem a város kisebbségi szószólója. Voltam akkor 18 éves, és mikor beültem az első testületi ülésre, nagyon félttem. Ott volt egy csomó, nagydarab, jólfésült gádzsó ember, és mindegyiknek doktori címe volt. Azt sem tudtam, mit csináljak velük. Anyám volt a kampányfőnököm, azért nyertem. Mert volt még 4–5 jelölt. Voltak meglelt cigányemberek a városban, akiket én vettem rá, hogy induljanak, 18 évesen. De anyám

volt a kampányfőnököm, aki végigjárta az asszonytársait, és mivel kereskedők voltak alapvetően, egyikhez sem volt hálátlan. Meggyőzte őket. Ezek a tények.

Sz. N.: Beszéljünk Budapestről! Megérkezted. Ha jól tudom, egy szociális asszisztensi képzéssel indult a budapesti életed, karriered.

S. J.: Gyakorlatilag megint Aladár lép színre, ugyanis ő ott képviselő '90-től. Egyszer szólt nekem, hogy Tündérhegyen lehetőséget teremtett arra, hogy talán egy tucat cigányembert befogadnak érettségi nélkül is a képzésbe, ami akkor feltétel volt. Az ő ajánlásával kerültem én a Tündérhegyi szociális asszisztens–szociális munkás képzésbe, ami később a Wesley János Főiskolának lett a része. A Wesleyt ismertem meg Joka Daróczi Jánost, Lakatos Blankát, Sztojka Katit, Németh Lacit, akitől tartottam, mert mogorva, mosolytalan ember volt. Többen voltunk ott romák még, Daróczy Gyula, Kala Ernő Miskolcra. Kb. ez volt a roma csapat Tündérhegyen, akiket Aladár ajánlott be.

Mikor ott végeztem, kaptam több állásajánlatot családsegítő központokból. A Józsefvárosban alakult akkor három intézmény, amit az akkori Roma Parlament harcolt ki a helyiekkel közösen. Az egyik akkor még egyébként az országban nem létezett, az országos szintű ombudsman, de a kerületben volt kerületi kisebbségi ombudsman. Ez volt Csorba Zoli. A másik intézmény egy önálló cigány kisebbségi csoport volt, ami kultúrával és közművelődéssel foglalkozott. Ezt vezette Szőke Jutka. Ezenkívül volt egy Józsefvárosi Segítő Szolgálat, ami a kerületben élő romák szociális ügyeivel, kvázi családsegítőként kellett volna, hogy működjön. Ennek megbízott vezetője volt Szőke Jutka. Itt kezdtem el dolgozni a Józsefvárosban, ebben a Józsefvárosi Segítő Szolgálati csoportban. Itt ismertem meg Herczeg Bélát, Szilvást már én vittem oda. Nagyon izgalmas két év volt, amit Szőke Jutkával dolgoztunk, mert számos klubot szerveztünk, gyakorlatilag majdnem minden kerületi iskolában volt egy cigányklub. Voltak hozzám hasonló huszoneves cigány fiatalok, akik az általános iskolás gyerekeknek szervezték a klubot, foglalkoztak velük, kirándulásokat szerveztek. De volt az önálló kisebbségi csoport, ami pedig rendszeresen kulturális és közművelődési, közösségépítő eseményeket szervezett. Akkor még nem nagyon volt ismert a beszélgető show-k műfaja, de Szőke Jutkával a Józsefvárosi Színházban, meg a Gutenberg Színházban csináltak ilyen esteket. Pont olyat, mint amit most mi csinálunk. Kiült Szőke Jutka, és beszélgetett ismert roma művészekkel, közéleti emberekkel, gyerekeknek csináltak tehetségkutató és-gondozó programokat. Közben nagyon erősen figyelemmel kísértük, hogy mi történik az általános iskolában, mert volt egy kisebbségi normatíva, aminek a fölhasználását ők monitorozták folyamatosan. Én a segítő szolgálatban végeztem alapvetően a szociális munkás feladataimat, ahol Kiss Tibivel kezdtem el dolgozni. Ő már akkor tapasztalt szakember volt, a X. kerületben dolgozott, én pedig pályakezdő zöldfülű voltam. Az ő szárnyai alatt/mellett kezdtem el a Józsefvárosi Segítő Szolgálatban dolgozni. Később lett egy szakadás a Roma Parlament és a Phralipe között, és gyakorlatilag ennek áldozatul is esett a segítő szolgálat, mert Szőke Jutkát megfosztották a megbízott vezetői címétől, és egy Hild Márta nevű hölgy kezdte el vezetni. Rövid ideig dolgoztunk együtt, de az nem volt annyira mozgalmas, sokat adó, mint a Szőke Jutkával együtt végzett két év. Azt gondolom, hogy az alatt nagyon sokat tanultam, és élveztem azt a két évet.

'94-ben Aladárék megszervezték a Roma Parlamentben a Konfliktusmegelőző és Jogvédő Irodát. Meghívott magához dolgozni. Akkor ért véget a parlamenti mandátum, és utána kezdett el ezzel foglalkozni. Közben is volt egy csomó válságkezelő program, de utána ezzel a Konfliktusmegelőzővel foglalkozott. Itt gyakorlatilag hárman dolgoztunk. Aladár, én, és találtunk egy akkor már nyugdíjba vonult idős ügyvéd bácsit, Dr. Üveg Ivánt, akivel később több évet dolgoztunk együtt, nagyon kedves ember volt. Illetőleg a feleségem, Bandor Bea is velünk kezdett itt. Ezt követően '95 májusában Aladár, Gyula bácsi, Bea és én, létrehoztuk a Roma Polgárjogi Alapítványt.

Sz. N.: *Annyira ne menjünk előre! Magamból kiindulva, amikor én 2001-ben Budapestre jöttem, akkor nagy szakadás volt Hódmezővásárhelyen. Édesanyám kiverte a balhét, mert nagyon aggódott értem. Hogyan fogadta a családot, hogy Te Budapestre költözöl? Tartod-e velük a kapcsolatot? Milyen a viszonyod velük, illetve hogyan tekintenek Rád?*

S. J.: Ez egyszerre sok kérdés, és nehéz is talán. '92-ben már tudták otthon, hogy nem nagyon tudnak velem mit kezdeni. Mikor befejeztem az ipari iskolát, akkor – nagyon őszintén fogom mondani – a szüleim gazdag kereskedők voltak, tele voltak pénzzel. Apám azt mondta: „*Fiam! Veszek neked kocsit, árut, kezdjél önálló életet!*” Én gimnáziumba akartam járni, hogy majd leérettségizek. Ezt szakította meg Aladár ajánlata, hogy „*menni kéne Tündérhegyre képezni magadat*”. És inkább azt választottam a kocsis-áru helyett.

Volt egy kialakult életritmus a velem hasonló korú fiúk körében, akik elvégezték a sulit. Katonaság, mert akkor még volt kötelező sorkatonaság. Letudták az 1 évet vagy másfelet, hazajöttek, megnősültek, meló, család. Én úgy döntöttem, hogy inkább Tündérhegyre megyek. Azt is mondhatnám, hogy amikor kamaszkoromban megbolondultam és mozgalmárkodásra adtam a fejemet, akkor apámék ezt úgy fogadták, hogy „ez a gyerek hülye”. Elkezdtem kijárni a cigánytelepre, és apám fel volt háborodva. „*Fiam! Nekünk ott nincs egy darab rokonunk se! Mit akarsz ott?*” Később magammal húztam az apámat és a rokonaimat is. Mert amikor a Phralipe megalakult, akkor apám éveken keresztül egy erős mozgalmár volt a környékünkön. De én 17–18 évesen, amikor végeztem a faluban az árulással és hazamentem, egy baró okkersárga Barkasunk volt, akkor utána beültünk a barátaimmal, és mentünk a Sárospatak környéki falvakba találkozni cigányemberekkel. Csodálatos volt elmenni a falvakba, ahol összejött 20–30 felnőtt cigányember. Mondom, én ekkor 18 éves vagyok 40, 50, 60 éves cigányemberek, meg fiatalok is. Visszatekintve az volt a csodálatos, hogy komolyan vettek minket. Meghallgattak minket. Ugyanolyan tisztelettel beszéltek velünk, mintha velük egyidősek lennénk. És a barátaimmal, hasonszőrű fiatalokkal jártuk a környékbeli településeket, szervezni a romákat, Sárospatakon és környékén, a Bodroghözben. Ebbe a munkába kapcsolódott be apám, aki a helybeli Phralipet vezette, utána pedig a kistérségben alakult Phralipe szervezeteket irányította. Eljárt a Phralipe és a Roma Parlament közgyűléseire. Meséltem, hogy az apám rendkívül erős fizikumú ember volt, de ő igen erős jellemű is volt. Az a típusú ember, akinek mindenki megadta a tiszteletet és tekintélyt parancsolt maga körül a városban, mindenkivel szemben. Tehát cigány, nem-cigány, egyaránt. Egyrészt arról volt ismert, hogy annak ellenére, hogy jómódú ember volt, nem hagyott minket lazsálni. Öten voltunk fiúk, és nagyon keményen dolgoztatott minket a családi vállalkozásban, a családi házunk építésekor. Nagyon határozott értékrendje volt. Fizikailag is és erkölcsileg is tekintélyt parancsoló ember volt, és a városi politikában is erős szava volt a testületben. Bár én voltam folyamatosan a kisebbségi szószóló, de apu volt a főnök, vitathatatlanul. Apám később nagyon elkötelezett és aktív résztvevője volt az önszerveződésnek, miközben először idegenkedve fogadta ezt a dolgot.

Sz. N.: *Mondhatjuk azt, hogy az első fordulópont az életben, az 14 éves korodban volt Visegrádon.*

S. J.: Az egy nagyon meghatározó életélmény volt. Akkoriban még 2 hét volt egy-egy ilyen tábor, mert ugye ma már sokkal rövidebbek, mert nagyon kevés pénzük van a szervezőknek. De akkor még 2 hét volt, és egy teljesen új világ tárult föl. Már 14 éves korom előtt is volt bennem ilyesfajta mocorgás, mert előtte is érdekelték a romaügyek. Rendszeresen jártam a városi könyvtárba. Ott találtam egy ilyen kötetet, hogy *A Föld népei*. Abban megtaláltam a cigányokat. Ez adott egy alapot, valami lelkeséget, valami egészen más értékrendet. Továbbá ott találkoztam először a cigány nyelvvel, a cigány nyelvű kiadványokkal, amikre – nem tudok más szót használni – egész egyszerűen rácsodálkoztam. Meg azokra az oláh-cigány nyelven énekelt népdalokra is, amelyekkel ott találkoztunk először. Na, most Sárospatakon és környékén végig magyar anyanyelvű cigányok

laknak. Onnan tudtam például a piacokon, hogy melyik cigánygyerek volt Aladárékkal, vagy a balatonszemesi üdülőben, hogy árulás közben a „Liza Lizát” énekelték és akkor tudtam, hogy ezek szintén jártak cigánytáborban. Ott megtanultunk néhány dalt cigány nyelven. Nem biztos, hogy pontosan ejtettük ki, még az is lehet, hogy némelyik szót zagyváltuk is. De elkezdtünk ezzel foglalkozni, érdekelt minket. Például amikor kijött a Kalyi Jagnak az első anyaga, azt valahogy megszereztem. Akkor még élt apám két fiútestvére, és az egyikkel történt meg az talán, hogy meghallotta, hogy oláh-cigány nyelvű zenét hallgatok, és rám kiabált: „Mit csinálsz, te gyerek?!” Elvette a kazettát, majd egy hét múlva muzsikálta otthon a nótát.

Sz. N.: Bocsánat a közönségtől, ha néha visszacsapongunk, és Tőled is, mert felosztottam az életedet fordulópontokra. Elsőként a visegrádit említettem meg. A második fordulópont a szociális asszisztensi képzés a Tündérhegyen. A harmadik fordulópont pedig a Roma Polgárjogi Alapítvány létrehozása, illetve az ottani tevékenységed. Viszont a korábbi beszélgetések során említetted, hogy nagyon sokat olvastál, sőt, Zsigó Jenő tanulmányait, dolgozatait is megemlítetted. Ha jól tudom, '95 magasságában jött létre a Polgárjogi Alapítvány (RPA). Addigra azért már kiéleződtek egyfajta viták, nézeteltérések a korábbi roma generáció főszereplői között. Hogyan élted meg ezeket a nézeteltéréseket, vitákat?

S. J.: Persze, az óvatosság kedvéért mindenféleképpen valamilyen módon föl kell osztani az életét az embernek, de azért mégiscsak egy folytonosság, amiben rengeteg szépség és izgalmas fejezet volt, és mindegyik ugyanolyan értékű, mint az őt követő, vagy az azt megelőző. Például nekem irgalmatlanul fontos tapasztalás volt az, ahogy a Phralipe szervezeteket szerveztük kamaszkoromban. Most, amikor visszatekintek, akkor azt kell, hogy mondjam, hogy amit '89-től mondjuk '94-ig az országban a romák önszerveződés tekintetében produkáltak, az számomra hallatlanul tiszteletre méltó teljesítmény. Minőségében, mennyiségében és értékrendjében. Azért olvastam Zsigó Jenő tanulmányokat, mert a Roma Parlamentnek volt az a kívül piros, átlátszó, nylonos kötete, amit házilag állítottak elő. [Zsigó Jenő felé fordulva folytatja:] Emlékszem, az egyik Roma Parlamentes közgyűlésen határozottan azt mondtad, hogy azért állítjátok elő, hogy a fiatalok, a következő nemzedék elolvashassa és tanuljon belőle. Na, most 17–18 évesen én nem regényeket olvastam, hanem tanulmányokat, meg a Roma Parlament összes kiadványát. Olvastam egy csomó tanulmányt, aminek a felét nem értettem. Emlékszem, voltak mondatok, amiket 4-szer 5-ször el kellett olvasnom, hogy vajon mit akar jelenteni, mert ezek masszívan szakmai nyelven íródott tanulmányok voltak. Én meg egy 17 éves vidéki, szobafestő gyerek voltam, akinek köze nem volt ehhez a világhoz. Próbáltam megérteni meg felfogni. Gondoljatok bele, pláne, mikor még volt a Phralipe-nek lapja, azt mi Patakon minden hónapban megkaptuk, és a-tól z-ig kiolvastuk. Azt mi kézzel-kézre adtuk egymásnak apámmal meg apám felnőtt rokonaival. Patakon úgy csináltam Phralipe újságot, hogy ugye, akkor még nem voltak számítógépek, és apám látta, hogy „na, ennek a gyerekek már vége, ebből már nem lesz kereskedő”, és vett nekem egy Olympia típusú írógépet, aminek erősen meg kellett nyomni a billentyűit. Azon megtanultam gépelni, később ugyanilyen erővel ütöttem a klaviatúrákat is. Úgy csináltam Patakon Phralipe újságot, hogy az A/4-es papírt ketté hajtottam, és arra gépeltam az írógéppel. Arra írtuk a híreket meg információkat, ami minket érintett, és elvittük, körbeadtuk a romáknak. Tehát, hogyha visszatekintek, ez az önszerveződésnek az időszaka nemcsak számomra, fiatalember számára, de az egész országnak, hogyha azt mondtad, hogy Osztóján Béla, Horváth Aladár, Zsigó Jenő, Daróczi Ági, az fantasztikus volt. Elmenni egy Roma Parlamenti közgyűlésre, de nem csak mi, fiatalok. Akkor úgy hívták Aladárt, Jenőt meg Bélát, hogy „a triumvirátus”. Tehát irgalmatlan respektjük volt, és mindannyiunknak befolyást gyakoroltak az életünkre. Sőt, akkoriban aggódtunk is, hogy mi van, ha egyszer mondjuk baleset történik velük. Ki fog a helyükre állni? Mi lesz velünk nélkülük? Tehát így gondolkodtak és gondolkodtunk róluk. Én meg próbáltam a magam feladatát tenni, mert fiatalember voltam.

Az viszont tény, hogy a Phralipe és a Roma Parlament szakadt. Akkor a Szőke Jutkával dolgoztam. Ültek a Béláék abba a sorba – akik Bélát támogatták –, Aladárt meg Jenőt támogatók ebbe a sorba. Én ebben a sorban ültem. Nagyon jó volt, mikor Szőke Judit azt mondta, hogy rendben van, hogy ők mást gondolnak dolgokról, és más utakon fognak menni, de mi munkatársak vagyunk, és onnan folytatjuk, ahol tegnap abbahagytuk. Ez így is történt. A Phralipe és a Roma Parlament szakadását mindenki rosszul élte meg, aki részt vett benne. A Polgárjogi Alapítvány létrejöttét megelőző években gyerekekkel foglalkoztam, Szőke Jutka irányította közművelődési ügyekkel, a segítőszolgálattal. Fantasztikus élményeket adtak. Én nem tudtam úgy végigmenni az utcán, hogy egy fél tucat cigánygyerek ne legyen rajtam. Volt egy darab hátizsákom, abban volt egy narancs vagy egy mandarin, és nem tudtam úgy menni, hogy ne kövessen egy tucat gyerek. Felnőttek, cigányasszonyok megállítottak az utcán vagy rám kiabáltak és a gyerekek elneveztek Papamacinak. Akkor ment ez a mese. És az asszonyok kiabáltak, hogy „*papamaci álljon má' meg!*” Nem tudtam volna meg, de a gyerek mesélt neki rólam, és akkor megállított, hogy szociális munkásként segítek vagy azért, hogy megköszönje, hogy a gyerekével dolgoztunk. Irgalmatlan nagy energiákat adott az, amit a gyerekekkel csináltunk a táborokban és a klubokban. Mondjuk a vidékről feljött friss, zöldfülű tacsókóként Szilvási Pistivel rögtön a Dugovics utcát kaptuk meg, ahol a Diószege mellett, ahol a legkeményebb sarok van, és akiket meg akartunk szervezni a klubba, azok meghívtak minket egy boksza Pistivel. Kimentünk, és addigra már nem akartak bokszolni, lejöttek inkább a klubba.

Sz. N.: Mégiscsak eljutunk az RPA indulásáig. Milyen ügyek mellé álltatok, mi volt a legemlékezetesebb ügyed, kikkel dolgoztál együtt?

S. J.: Van még egy olyan mozzanat, ami nem köthető az RPA-hoz, és azt nem ugranám át. '94-ben összeköttem az életemet Bandor Beával. Azért fontos, mert sok minden hatott rám és gazdagította az életemet, de Bandor Beával van két közös gyermekünk, ami életem legfontosabb része. Tehát '94-ben kötöttük össze az életünket, és együtt mentünk először az RPA-ba, ahol várandós volt a nagylányunkkal. Ő szeptember elején 18 lesz, és ez engem annyira megráz, mert annyira emlékszem arra a pillanatra, amikor megszületett, hogy az fantasztikus. Ez azért érdekes, mert a facebookon írtam, hogy van egy olyan sanda gyanúm, hogy én vagyok talán az első roma férfi, aki papás-mamás szülésen részt vett, és amikor megszületett a nagylányom, akkor nem az anyja, hanem az én kezembe adták először. Akkora erővel hatott rám ez a dolog, hogy egészen mostanáig bennem van a bőrének az illata, a tapintása, ami egy semmi mással össze nem hasonlítható, csodálatos dolog. Tehát '95-ben apuka lettem, és utána 2000-ben jött a második lányom, Fruzsí. A legfontosabb ez az állomás. '95-ben alapította meg Aladár az RPA-t. Ketten szerveztünk, de igazából ő vitte, én szociális munkás voltam. Amit meg lehet tanulni civil munkáról, civil jogvédelemről úgy, hogy nem mint résztvevő vagy, azt az RPA-ban meg lehetett tanulni és velünk dolgozott Bársony János. Bársony János azért érdekes szereplő, mert ő visszatérően megjelenik az életemben. Visegrádon találkoztam vele először, ahol olyan kütyüket mutatott, amiről még nem is hallottunk. Például sakkozógépet. Mikor pedig az RPA-ban dolgozott velünk, akkor én azt csodáltam Jánosban a teherbírásán túl, hogy kitaláltak valamit Aladárral, és azt mondta, hogy: „*adatok egy tollat!*” Leült egy asztalhoz, és 20 perc múlva fölállt egy projekttel a kezében. Szöveggel, elemzéssel, háttérszámításokkal. Szóval ez egy olyan képesség, amit én a mai napig nem tudtam elsajátítani. Aladárral gyakorlatilag egyből belevetettük magunkat a közepébe, ez persze azt jelenti ebben az időpontban, hogy nagyon szerényen meghúztam magamat, mert Aladár gyakorlatias és rutinos válságkezelő, hiszen országgyűlési képviselőként, a Roma Parlament elnökeként kezelte a Kétegyháza, Tura és hasonló kaliberű ügyeket, ahol etnikai konfliktusok voltak. Viszont én a szociális munka tapasztalataiban szereztem jártasságot Szőke Jutkáék csoportjában. Ő volt az arca, ő tárgyalt, és én meg próbáltam segíteni, ahol tudtam. És amikor megalakultunk, akkor Budapesten épp nagy kilakoltatások voltak. Ezek azért fontosak, mert most, ha visszatekintek 2013-ban, akkor azt kell, hogy mondjam, hogy amik

ma léteznek mozgalmak a hajléktalanok védelmére vagy a lakhatási jogért, azt állítom, hogy mindnek az RPA adta a mintát. Ugyanis nagyon hosszú évekig a fővárosban sem volt olyan szervezet, amely szívesen vagy bátran szállt volna síkra a kilakoltatással fenyegetett társadalmi csoportokért. Mivel nem volt más, így az évek alatt szép lassan az RPA-nak egy fő vonulata lett küzdeni a kilakoltatások ellen.

A másik meghatározó vonulat a helyi válságkezelési ügyek voltak. Bársony János meg Aladár letudták ezt a munkát az ügyvédekkel közösen. Többször fogalmaztuk meg, le is írta János is, Aladár is, amivel mérhetetlenül egyetértek, hogy úgy kell tekinteni az RPA-nak ezekre az éveire, hogy gyakorlatilag az RPA bárhol megjelent és helyi válságot kezelt, ott mindig fenn tudtuk tartani a helyi társadalmi békét, nem voltak erőszakos konfliktusok, és mindenütt érvényre tudtuk juttatni a megkülönböztetéssel vagy jogsértéssel sújtott roma közösség érdekeit. Nagyon sokat dolgoztunk az RPA-ban. Egyrészt az volt a munkahelyem, de kicsit több volt annál, és ennek a feleségem a megmondhatója, mert az RPA-ban nem úgy ültünk, hogy 16.00-kor felállunk és hazamegyünk. És hogyha mondjuk este 7 vagy 8 órakor Aladár rám telefonált, hogy mennem kell, akkor pattantunk és mentünk tenni a dolgunkat, tehát többről szólt nekünk, mint egy munkahely.

Sz. N.: Két, számomra fontos ügyet említenék meg, amelyet Hozzád tudok kötni. Az egyik 1997, Székesfehérvár, Rádió utca. Pontosan mi történt, mi volt a szereped?

S. J.: '96-ban alakult az RPA és többnyire a tömeges kilakoltatások voltak, amelyek ellen megpróbáltunk fellépni, nem is rossz eredménnyel, szerintem. Ugyanebben az évben Fehérváron elindult a Rádió utca 11-ben élőknek az a kilakoltatási kísérlete, amivel a város határán túl egy konténergettóba akarták őket zárni. Aladárék tárgyaltak a várossal. Mikor visszaérkeztek közölték, hogy arra a döntésre jutott a város, meg az RPA, hogy létrehoznak egy ad hoc bizottságot, ami kidolgoz más javaslatot a helyzet kezelésére. Ebben nekem kell képviselni az RPA-t. Berosáltam rendesen. Nem volt mit tenni, ez volt a megbízatásom. Én jártam Fehérvárra, a bizottságban képviselni az ügyet, tárgyalni a helyiekkel, birkózni velük, észnél lenni, amikor épp szívatják az embert az előterjesztésekkel és a helyi rendeletmódosításokkal. Úgyhogy gyakorlatilag a fehérvári ügy, ami később irgalmatlanul nagy port vert fel az országban, háttérmunkáját, a bizottságban és a terepen, a családok között, én csináltam, de magát az ügynek a képviseletét, azt persze az ügyvédek meg Aladár. Meg igazából az RPA összes munkatársa dolgozott a Rádió utcánál, mert akkora volumenű ügy volt, hogy nagy, és hát ugye, ez volt a második gettóellenes bizottság, amit akkor felállítottunk. Az első Miskolcon volt, még bőszén gyerek voltam, mert azt nélkülem még (Daróczi) Ágiék, Aladárék Miskolcon, utána Fehérváron volt a második Gettóellenes Bizottság, és '97-et gondolom, azért mondom, mert akkor csúcsosodott ki a fehérvári konfliktus. Ebben még talán annyi munkám van, hogy Beával szerveztük az utaztatását a tüntetésre érkezőknek, tehát logisztika. De az is egy hallatlan meló volt, mert miután elállt a város a romák kitelepítési szándékától, akkor fejébe vette, hogy a hajléktalanokat teszi a bádogdobozokba. Amiről persze kiderítették a mi tényfeltáróink, hogy súlyos gazdasági érdekek és összefonódások voltak. Akkor azt mondtuk Aladárnak, hogyha következetesek akarunk lenni, akkor bizony nekünk föl kell szólalni a hajléktalanok „bedobozolása” ellen is.

Sz. N.: A másik ügy, ami számomra emlékezetes, 2005 – Alkotmánybírósági kereset. Pontosan miről szólt ez?

S. J.: Az RPA-ban szinte minden hónapban volt olyan ügy, ami nagy port vert fel, mert nemcsak ez a két ügy fontos. Emlékezzetek, hogy a Roma Polgárjogi Alapítvány dolgozott, amikor Újhelyben volt konfliktus, Ricsén, Tiszavasváriban.'97 körül volt tiszavasvári. A különballagás, akkoriban volt a Hajdúhadház, amikor megszurkálta Rapcsáknak a lánya a cigánygyerekeket az iskolában. Szinte minden negyedévben, azt is mondhatnám, minden hónapban volt valami olyan ügy, ami botrányos jogsértést, botrányos etnikai elnyomást jelentett, és ezekben mindig meg kellett szólalnia az alapítványnak. Irgalmatlan munkákat végeztünk ott.

Amit Te említesz, az alkotmánybírósági kereset, az egy érdekes történet. Azt elkészeredésemben csináltam, hiszen addigra már több ezer olyan családdal dolgoztunk, akiket ki akartak lakoltatni. Az RPA-nál úgy volt a dolgok menete, hogy én foglalkoztam a szociális ügyekkel. Bizonyára, ha az Aladár ülne itt, akkor sokkal többet beszélne az etnikai válságkezelési ügyeiről, és egy picivel talán többet beszélek a szociális, meg a kilakoltatási ügyekről. Addigra már – persze, ezek össze is érnek – több ezer családdal dolgoztunk. Azt is szoktam mondani, hogy Aladár is [megvédett] egy falunyira való cigányt Budapesten, meg én is, és az egy harmadik falu lakosságát teszi ki, akiket megvédtünk attól, hogy kilakoltassák. Tehát elég sok cigányembernek voltunk a segítségére például ilyen ügyekben. De elfáradtam addigra a folyamatos kilakoltatási ügyekben. Ugyanarra a koreográfiára működtek, ugyanazok a mechanizmusok, ugyanazok a tapogatható tételes aljasságok a helyi önkormányzati döntéshozók részéről. Volt egy meggyőződés, hogy nem lehetne-e az önkényes vagy jogcím nélkül nyilvántartott embereket kizárni a szociális bérlakáselosztás rendszeréből. Ezzel nem értettek egyet még az RPA ügyvédjei se. Azt mondták, hogy „hülye vagy, Jenő, a tulajdonosnak joga van hozzá”. Ezt követően kitaláltam, hogy forduljunk az Alkotmánybírósághoz, majd az eldönti. Az az érdekes, hogy velünk párhuzamosan a Recece is az Alkotmánybírósághoz fordult, és megnyertük ezt az alkotmánybírósági ügyet. Ez lett az RPA talán egyetlen győztes alkotmánybírósági keresete. Volt több is. Volt, amelyekre nem érkezett válasz, ebben viszont lett döntés, ami nekünk döntött, tehát nekem volt igazam ebben a vitában. Azért tartom még fontosnak, mert ebben az ügyben sikerült utána egy olyan lépéssorozatot csinálni, ami a rendszerszerű problémamegoldást lehetővé tette, tehát a-tól z-ig eljutottunk. Így az alkotmánybírósági döntés értelmében írtunk a belügyminiszternek. Igaz, hogy előtte személyesen 53 város helyi rendeletét átnyálaztam. Az összes megyei jogú városét, az összes fővárosi kerületét, később az összes városi rangú települését. Írtunk a belügyminiszternek, megjelöltük ezt az anomáliát, és kértük, rendeljen el országos felülvizsgálatot. A legnagyobb megrökönyödés volt, amikor valóban elrendelte a belügyminiszter az országos helyi rendelet-felülvizsgálatot. Ki is vették ezeket az intézkedéseket a helyi rendeletekből. A folytatása pedig az volt ennek, hogy jogszabály-módosítást terjesztett elő a belügyminiszter. Beépítették a lakástörvénybe, hogy a szociális lakás bérbeadásának feltételrendszere kizárólag a szociális, jövedelem és vagyoni helyzetet vizsgálhatja. Tehát az érdemtelenység kérdését már nem [lehet érvként használni], vagy nem lehet a továbbiakban játszani a jogi kategóriákkal, hogy jogcím nélküli, meg önkényes [kilakoltatások legyenek]. Nem fogom ezt nagyon részletesen kifejteni, azt kell tudnotok róla, hogy Magyarországon bárki, a szándékai ellenére, aki önkormányzati szektorban lakik, pillanatok alatt átsorolható egyik jogi kategóriából a másik jogi kategóriába, és ez súlyosan sérti a jogbiztonság kívánalmát.

Sz. N.: Említetted, hogy a Roma Polgárjogi Alapítvány nemcsak egy munkahely volt, hanem annál sokkal, de sokkal több. Viszont a sok munkának voltak káros következményei is, ha jól tudom. 1999-ben visszaköltöztél Sárospatakra, volt egy nagyon súlyos betegséged. Hogyan kerültél vissza Budapestre?

S. J.: Az egy személyes egészségromlás, magánéleti válság, de egy évig zombi voltam. Depressziós betegnek hívják ezt talán, amikor használhatatlan voltam férjként, családapaként, mindenhogyan. Akkor a fővárosba migráló vidéki roma emberek szokásos rossz döntését hoztam, hogy hazaköltözöm. A nosztalgia húzza az embert. Hazaköltöztem, ahol még jobban lerobbantam. Fél évet laktam Patakon, és gyorsan visszajöttem Beával Pestre, ahova ő visszaráncigált magával. Ugye én használhatatlan voltam. Ő vette kézbe az ügyeket, és azt mondta, hogy „ebből az emberből itt nem lesz semmi, még rosszabb állapotban lesz, na, akkor visszavisszük Pestre”. Kezdhattuk előlről az életünket, mert persze a lakásunkat eladtuk, elég mélyről kellett újrakezdenünk 2000-ben egzisztenciálisan, de mi Beával sokszor talpra álltunk.

Sz. N.: Mikor szűnt meg a Roma Polgárjogi Alapítvány, és a Te életedben ez milyen fordulópontot hozott?

S. J.: 2009-ben már csak Beámmal működtünk. Korábban egyszer ezt úgy határoztam meg, hogy az alapítványt nem a kormányok verték szét, nem mondhatjuk azt, hogy a baloldali kormány szétverte, vagy a jobboldali kormány. A Roma Polgárjogi Alapítványt egy Európai Unió finanszírozású IHVEL Program lehetetlenítette el. Ez még az MSZP idején volt, nagyon sok civil pályázó ugyanígy járt, talán még rosszabbul is. Hiszen a civil szervezetek vezetői a házukat eladták, hogy be tudják fejezni a programot, vagy hitelt vettek föl. Ez az RPA-t megviselte és tönkrewerte, hiszen ki voltál szolgáltatva. Ugyanis elköltöttél kb. 100 Ft-ot, és az elektronikus [rendszer] azt mondta, „én ebből 60-at ismerek el”. Most a maradék 40 Ft-ot senki nem finanszírozta. Mi, az RPA-ba minden bevételünket megpróbáltuk beleszusakolni, hogy helyrebillenthető legyen, de gyakorlatilag 2009 után már inaktívvá vált az alapítvány. 2009-ben kaptam ráadásul egy szívinfarktust, ekkor voltam 37 éves. Ezután elméletileg 1 évet táppénzen kellett lennem, a táppénz után pedig formailag is messze álltam a Roma Polgárjogi Alapítványtól. Ami azért érdekes, mert ha sarkítva vesszük, akkor én voltam az alapítvány első munkatársa, akivel létrejött, és én voltam az utolsó, aki leszerelt.

Sz. N.: Kikívánkozik az a kérdés, hogy az RPA-s évek alatt nem érezted magad sohasem másodhegedűsnek Aladár mögött? Nem szeretted volna esetleg, hogyha megszűnt az RPA, létrehozz egy olyan szervezetet, ami RPA-munkát, -tevékenységet végez, de a Te irányításoddal, elképzeléseiddel? Vagy ez nem is vetődött fel?

S. J.: Nem is másod-, hanem harmadhegedűs voltam, de én nagyon szerettem az lenni. Tehát tőlem idősebb szakemberek vannak körülöttem, és amíg ott vannak és csinálják, addig ez természetes. Miért gondoltam volna másképp? Nagyon szerettem ott dolgozni, a fél életem arról szólt. És gyakorlatilag utána az alapítványt összekötötték Aladárral és velem. De ott volt Bársony János vagy Szikinger Pista. Miért kellett volna nekem ott jajongani, hogy én nagyobb szerepet akarok? Nagyon jól elvoltam szociális munkásként is, a válságot kezelő team tagjaként. Nekem világéletemben elsődlegesen szociálmunkás-identitásom maradt, annak ellenére, hogy igazából formailag csak szociális asszisztens vagyok. De azt gondolom, hogy nagyon sokat kaptam az RPA-ban az ott dolgozó emberektől és az RPA-tól is, és nagyon sokat is adtam. Azért ez tagadhatatlan, tehát nem volt ilyen érzésem. Persze, súrlódások voltak, mint minden emberi kapcsolatban, de az természetes. Mielőtt ezt lezárnánk, hadd említsem egy harmadik fejezetét az életemnek, ami átcsúszik a kettőn. 2006-ban elkezdtem dolgozni Ürmös Andorral is.

Sz. N.: Úgy tudom, ezzel a munkával függ össze az is, hogy egy eredményes tárgyalást sikerült lebonyolítanod Bajnai Gordonnal.

S. J.: Nem tulajdonítok ennek nagy jelentőséget. Volt egy pillanat, amikor az akkori kormány vissza akarta vágni az egyik MSZP-s előterjesztésem, az esélyegyenlőségi támogatáspolitikát. Akkor Andor összerakott egy szakértői gárdát, és el kellett menni Bajnai Gordonnal tárgyalni, ahol rám osztotta a tárgyalásirányítás szerepét. Ez rendkívül hatékony és korrekt tárgyalás volt, ennek hatására visszavonták ezt az előterjesztést. De sokkal fontosabbnak tartom például ebből a szempontból – már elnézést kérek – az előzőkben elmondottakat, hogy az RPA-ban szerzett tapasztalat, információ és tudás, és a képzésben szerzett tudás az később hogyan konvertálható. Mert összefüggéseiben, amikor megjelentek az esélyegyenlőség-elvű támogatáspolitikák, akkor ezeket ragyogóan lehetett használni, mert szinte majd mindegyik területhez kapcsolódóan bevontak olyan munkába, ahol például közoktatási, egészségügyi szakemberek, szakértők kiképzéséhez létre kellett hozni képzési tananyagot. És ez a lényege a dolognak, hogy ezeknek a képzési tananyagoknak a kidolgozásában részt vettem, és ezekben ezeket a tapasztalatokat kiválóan lehetett használni. Ugyanakkor az Ürmös Andorral a telepfőszámolási programban dolgoztam, mint a mentorokat összefogó koordinátor, ami megint egy izgalmas

munka volt. 2006-tól nagyon intenzív, sokrétű, sokféle munkát végeztem, és talán ezeknek az összeadódó terheléseknek volt a következménye a 2009-es betegségem. Aztán mentünk tovább.

Sz. N.: Aladárral teljesen megszűnt a kapcsolatot az RPA megszűnése után, vagy volt még közös munkátok? Hiszen elég hosszú éveket töltöttetek együtt, és nem csupán munkatársak, hanem barátok is voltatok.

S. J.: Nagyon jó a viszonyunk, csak nem lett olyan gyakori, mint előtte, hiszen nem dolgozunk napi szinten együtt. Ő utána elment Amerikába tapasztalatokat szerezni, meg tanulmányutakra, én meg csináltam a többi megbízásomat. Utána elkezdtem a TASZ-nak dolgozni, akik meghívtak a jogvédő programjukba. Így – értelemszerűen – mindenki tette a maga dolgát. Aladár többször följánlott különböző programokban való részvételt, együttműködéseket, de addigra már olyan mértékben voltam leterhelve, hogy nem nagyon tudtam ezeket vállalni.

Sz. N.: 2010-ben megkeresett Téged egy párt. Egy olyan párt, amelyik most parlamenti frakcióval rendelkezik. Miért mondtál nemet?

S. J.: Számomra nem tekinthető komoly megkeresésnek. Én akkor mást gondoltam volna, hogy alkalmas erre a szerepre és nem én, így gyorsan elhárítottam ezt a dolgot. Szerintem nagyon helyesen cselekedtem.

Sz. N.: Elérkeztünk 2011-hez. Egyszer azt mondtad nekem, hogy életed egyik legnagyobb kihívása volt az a kampány, amit a népszámlálás előtt végeztél. Pontosan miről szólt ez a kampány, és ami még nagyon fontos, hány roma emberrel kerültél kapcsolatba? Hányan ismertek meg Téged?

S. J.: Fogok rá válaszolni mindjárt, de azért valamit szögezzünk le. 2010-ben nem véletlenül hívott meg a TASZ dolgozni magához. 2010 volt azt hiszem, amikor az alapítvány végleg bezárt. Gondoljunk bele, hogy az alapítvány jogvédő irodát működtetett, válságkezelést végzett, a fővárosban tömegesen látott el ügyfeleket, és még közösségi tevékenységeket, közéleti esteket is szervezett. Akkora űrt hagyott maga után a jogvédelem területén, hogy ebben a mezőben azonnal megjelentek más jogvédő szervezetek. Az, hogy a TASZ meghívott, rendkívül jó volt, merthogy az embernek nem szakadt meg a kapcsolata a különböző vidéki településeken élő romákkal. És akkor is keresik az embert, ha épp nem jogvédő irodában dolgozik. De a TASZ-nál jó volt abból a szempontból, hogy biztosítva volt az az infrastrukturális háttér, amivel további kapcsolatot tudtam tartani az emberekkel, vagy szükség esetén ügyvédet tudtunk nekik vinni, vagy bármilyen más módon segítséget nyújtani. De többnyire részt vettünk abban a szervező munkában, amit a TASZ-pontok fölállítása jelentett. Tehát a TASZ részéről nagyon korrekt együttműködésben volt részem, nagyon élveztem azt a munkát is. Az ottani munkám a kampány mentén szűnt meg, mert egy idő után döntés elé állítottak, hogy ez annyi kapacitásukat köti le, hogy el kell döntenem, hogy vagy a TASZ vagy a kampány. Ők azt nem vették pusztán figyelembe, hogy addigra már a kampány előrehaladott állapotban volt, és nem tehettem meg, hogy a hátamon bevont vidéki szervezőket, koordinátorokat cserbenhagyom, ezért kényszerűen a kampányt választottam.

Hogy a kampány mitől volt kihívás? Egyrészt nem én voltam, akitől elindult ez a kampány, kb. az előkészítő fázis felében úgy alakultak a dolgok, hogy kénytelen voltam átvenni az irányítását. Irgalmatlan nagy munkát kellett hihetetlen rövid időn belül megvalósítani úgy, hogy egyrészt tényszerűen egy hatalmas munkaerőterhelést jelentett, minden nap éjjelig dolgoztunk, ha éppen nem úton voltunk valahol az országban. De ugyanakkor nagyon jó érzés volt, mert addigra mindannyian azt gondoltuk már, hogy a romák és szervezeteik – úgy ítéltük meg – úgy szocializálódtak az elmúlt 20 évben, hogy magukévá tették azt a fajta magatartást, amely szerint nekik leginkább egymással kell versenyezni pozíciókért, mandátumokért vagy a nagy pártok kegyeiért. Így nem is nagyon hittünk abban, hogy mondjuk a szekértáborok ellentéteit föl lehet oldani. Magáról a feladatról pedig

tudtuk, hogy nem egy olyan feladat, amiben versenyezni kell egymással, és elkezdtek kiépíteni az együttműködési hálózatot. Voltak megyék, ahol nagyon sikeres volt, jellemzően az ország nyugati, észak-nyugati részén voltunk gyengébbek, de minden megyében voltak szervezőink. Nagyon jó tapasztalatok voltak a kampányban abból a szempontból, hogy nem voltak olyan merevek ezek a szekértáborok közötti keretek. Átjárhatóak voltak és feloldhatóak voltak. Lehet, hogy pont azért, mert a népszámlálás nem a mandátumversenyről szólt. Lehet, hogyha most újabb mandátumokról lenne szó, akkor újra szekértáborokat jelentenének. Ez egy olyan téma volt, amiben nem kellett egymással versenyezni. Tudtuk azt, hogy az adott kistérségben, adott település két roma vezetője tíz éve nem beszéltek egymással. De a kampányban együttműködtek! Együtt dolgoztak! Tehát azt nagyon élveztem, hogy egyre több cigányemberrel kerültünk kapcsolatba, és nagyon jó emberekkel, nagyon rendes aktivistákkal. Sok barátom van most itt a teremben, akit a kampánynak köszönhetek, és hálás is vagyok az Úrnak, hogy megismerhettem őket. Ilyen elsősorban Szőlős Irén, Radics Béla, Csonka Éva, Budai Laci. Hosszan lehetne sorolni. Tehát rengeteg új kapcsolatot is szereztem az emberek körében, és magát a munkát, ahogyan építkeztünk a kampányban, nagyon élveztem. Ahogyan meg kellett oldani helyzeteket, kríziseket, tovább kellett lendíteni, valahol egyben kellett tartani egy csapatot. Volt az országban egy 160 fős koordinátorhálózatunk, és volt nagyon sok aktivistánk. Persze, volt pénzünk is. De ebből a pénzből minden aktivistának csak költségtérítést tudtunk fizetni. A központi stáb emberein kívül nem tudtunk fizetéseket adni senkinek, tehát nagyon csekély költségtérítést tudtunk adni a vidéki koordinátoroknak, de ezzel is hallatlan eredményeket lehetett elérni. Például akkor, amikor a népszámlálás aktusában kiderült egy pénteki napon, hogy az Országos Roma Önkormányzat és a kormányzat által ígért 100–100 kísérő ugrik, akkor mi három nap alatt 200 kísérőt tudtunk betolni saját erőforrásainkból.

Sz. N.: Kik a kísérők, elmondod?

S. J.: Voltak a népszámlálók. És azokon a területeken, ahol nem sikerült roma népszámlálót állítani és mondjuk valamilyen együttműködési nehézség alakult ki a népszámláló és a helybeliek között, ott kérhették, hogy legyen helyi kísérőjük is, aki ismeri a terepet, az ott élőköt. De mi igazából arra szeretettük volna őket használni, ezt a 220 fős kontingenst, hogy ugye a jogszabály lehetővé tette az önköltés aktusát. Csakhogy amikor már a mi aktivistáink komolyan elkezdtek ezen a terepen dolgozni, mint például Sajókazán, akkor elvitték őket a rendőrök. Tehát itt volt némi anomália ebben a tekintetben, de hát ilyen erővel bírt a kampányban részt vevők együttműködése, hogy országosan 200 kísérőt 3 nap alatt be tudtunk tolni a rendszerbe úgy, hogy nem kellett senkihez mennünk külön segítségért. Tehát a népszámlálásban lett végül 800 számlálóbiztosunk, ami azt jelenti, hogy 800 cigányember konkrétan népszámláló volt, 200 ember pedig kísérő. Tehát ezer fős reprezentációt tudtunk teremteni a konkrét lebonyolítás aktusában roma részről. Persze, ha valaki azt mondja, lehetett volna ettől magasabb szám, elismerem, mert az ötezernek sokkal jobban örülnék én magam is. De a rendelkezésünkre álló idő nem volt nagy, gyakorlatilag 3–4 hónap alatt kellett lezavarnunk az érdemi részét. Még egy dologra szeretném föl hívni a figyelmet, hogy ugyan a romák nagyon sokféle kampányban részt vettek, ezek jellemzően politikai kampányok voltak. De olyan társadalmi célú kampány, ami lefedi az országot, és a romák járnak jól, azt hiszem, hogy talán ez volt az első, és nekem pedig nem nagyon volt előzetesen kampánytapasztalatom sem a politikaiban, sem a társadalmi célúban, tehát egészen nagy kihívásnak tartottam. Azt kell, hogy mondjam, megviselte az egészségemet elég rendesen, főleg az idegrendszeremet. A kampány után hónapokkal jöttem rá arra, hogy mennyit változtatott rajtam, mennyivel ingerlékenyebb, türelmetlenebb lettem, mennyivel inkább bántó voltam a munkatársaimmal a túlterheltség következtében, ez csak hónapokkal később tudatosult bennem. Éreztem, hogy valami nincs rendben, nem olyanok a reakcióim, mint szoktak, hogy valami negatív irányba elmozdult, de aztán kb. május lett, mire összeraktam, hogy is néz ez ki.

Sz. N.: Engedd meg, hogy megerősítsem a szavaidat. Én is 2001 óta vagyok a fővárosban, és 2011-ben volt a népszámlálás. Az elmúlt 10 évben én sem éreztem hasonló jellegű összefogást, főleg úgy, hogy nem politikai irányzatú volt. Viszont a kampány kiépített egy internetes hálózatot, „Ide tartozunk” néven, aminek nagyon-nagyon sok tagja volt, nagyon aktívak voltak, sőt, a mai napig aktívak. 2011-ben már az a cigány is megismerte a neved, aki előtte még nem hallott rólad. Gondolkodtál-e már azon, hogy ezt az ismertséget 2011 októbere után is felhasználod?

S. J.: Legegyszerűbb válasz azt mondani, hogy nem, de akkor nem volnék őszinte. Átgondoltam a dolgot. Azt láttam, hogy abban az időszakban sok mindent lehetett volna, de tudtam, hogy azokat később megbánnám. Tehát mondjuk nekiállni habisztriből szervezetet építeni, hogy a donornak a pénze a kampányra ott van a kasszámban, persze, lehetett volna. Ahogy jártuk az országot, minden megyében a roma közösségi aktivisták és vezetők azt mondták, hogy „te, fiú! Te nagyon rendes gyerek vagy, csináljunk már egy szervezetet közösen!” Nagyon össze kellett magunkat szedni ahhoz, hogy ne engedjünk ezeknek a kísértéseknek se én, se a velem dolgozó emberek. Úgy gondoltuk, hogy sokkal tisztességesebb dolog a kampány lezárta után megnézni, hogy a kampány alatt együttműködő embertömegeből mennyien maradunk, akik pénz és eszköz nélkül is velünk tartanak.

Nincs okunk panaszra. Az Ide tartozunk csoport a Facebookon egyrészt sok más csoportnak a létrejöttét indukálta. Kb. tíz megyei csoport van a Facebookon. Sok más akciót is kezdeményeztünk, hiszen a mi csoportunk volt az, aki – most már bevallhatjuk – elérte, hogy Morvai Krisztinát kiküldjék a Gandhi Gimnáziumból. Ez volt az első olyan akciónk, ami nem a népszámlálási kampánnyal függött össze. Aztán mi voltunk azok, akik Pesterzsébeten önkényesen koszorúztunk az aradi vértanúk napján. Azt gondoltuk, hogy az nincs rendben, hogy a nemzeti ünnepeken – és ezt tényleg így gondolom, emlékezzetek a '90-es évekre, mikor Szabó Alberték grasszáltak az utcán, és talán egyszer a (Daróczi) Ági lányát is érte valamiféle inzultus. Ezek olyan mélyen fölháborítottak engem, hogy nem mehettünk mondjuk március 15-én az utcára, mert félni kellett, hogy a nácik elkapnak és megvernek, vagy épp a gyereket bántalmazzák, vagy meg merik kérdezni, miért van rajtunk kokárda, hogy azt gondoltuk, szép lassan vissza kell foglalni ezeket a nemzeti ünnepeket és az abban való részvételünket.

Az egyik ilyen, ahol először így cselekedtünk, az Pesterzsébeten volt, ahol kimentünk 15-en cigány aktivisták, és kiválogattuk az öt, leginkább láthatóan cigány embert és megtaláltuk az ünnepségnek azt a pontját, amikor ez az „angyal száll el felettünk” típusú csend beállt, és akkor azt mondtuk, „na, most”. És bevonultunk, megálltunk az emlékmű előtt. Ahogy vonultunk, láttuk a konferanziét, hogy leesett az álla. „Ezek most kik?! És mit akarnak?” De közben megyünk, és egy-egy szál virág van a kezünkben, amit hozott egy aktivistánk. Nagyon okos volt, hozott egy csokrot, szépen elosztottuk mindenkinek, bevonultunk önkényesen, megálltunk az emlékműnél, letettük a virágainkat, és tűz, vissza ki. Utána sok ilyen akciót csináltunk ezekkel az emberekkel, akik a barátaink, ami ugye a kampány ideje alatt nem tartozott a kampány fő testéhez, a kampány lezárulta után pedig pusztán civil aktivitásból.

Mindig megpróbáljuk megnézni, milyen eszközeink vannak. Ugyan nagyon szegények vagyunk, ugyan nekünk nincs szervezetünk, nincs infrastruktúránk, a barátaink döntő többsége munkanélküli, és megpróbáljuk ebből a pozícióból kitalálni, hogy mi mint emberek, állampolgárok mit tehetünk. Nagyon sokan vannak, akik mindig várnak és követelnek egy Messiást. Mi általában azt mondjuk egymásnak, hogy azt kell megnéznünk, hogy mi magunk, a saját pozíciónkon mit tudunk meglépni addig, amíg eljön a Messiás. Ugyanígy szerveztük meg a sorozatgyilkosság áldozatairól való megemlékezést a Mátyás téren, ami fantasztikus dolog volt, mert

– őszintén mondom – akkor a Molnár Gabi is velünk dolgozott meg nagyon sokan, húszezer forintból csináltuk meg. Húszezer forintba az áldozatok kiállított fotója került, ami mellett a gyertyagyújtás történt. És olyanok, mint Szikrai Norbi, Gallyas Gyuszi, Szilvási Pisti önként, a saját idejükből, a saját eszközeikkel mentek, levaszolták a cigány hírességeket, mint Caramell meg mások. Odatették a kamerát, hogy „mondjál két mondatot, miért kell kijönni február 23-án”. Elég hatékony mozgósítást hajtottunk végre, mert nagyon szerettük volna, ha nem sikkad el ez a közös tragédiánk az emlékezetben. Úgy sem, mint a romák közös emlékezete, és úgy sem, mint a társadalom közös emlékezete, mert kicsit hajlamos rá az ország, hogy ezt eltakarja. Azt gondoltuk, meg kell emlékeznünk az áldozatokról annál is inkább, hiszen ez az öt éves kisfiú, a '45 utáni Magyarország első gyermekáldozata a rasszizmusnak. Az azt megelőző éven a Bazilikánál voltunk, de akkor nagyon szerényen mozgósítottunk. Viszont amikor a Mátyás téren voltunk, akkor az önkénteseink hozták a színpadot, a hangosítást, önkéntesek nyomtattak ki ötezer szórólapot és vitték körbe a városba.

Tehát ezek teljesen új tapasztalások voltak. Azt megszoktam, hogy mikor az RPA-nál voltunk, akkor mi, RPA-sok begyalogoltuk a várost, kiragasztottuk a plakátokat. De mi ott dolgoztunk. De az, hogy cigányemberek eljönnek és a saját energiájukból fogják és megszervezik – Rózsa Móni és a többiek – hogy hogyan lesz nekünk plakátunk, hol fogjuk kinyomtatni, ki viszi ki a különböző kerületekbe, ezeket ezekben az együttműködésekben alakítottuk ki. Azért fontos, mert bizonyára sokan hallottatok róla, meg Radics Béláról, és nálunk már hagyomány, hogy az egyik héten jóban vagyunk, a másik héten nagyon haragszunk egymásra. Ezt úgy szoktuk csinálni, hogy két esemény között haragszunk egymásra, többször megfogadtuk, hogy életünk végéig nem szólunk egymáshoz, majd ha valamilyen helyzet van, akkor megyünk, közösen. Ez azért fontos, mert a februári megemlékezéshez Magyarországról 150 település csatlakozott. Azon gondolkodtunk, hogy lehetne ennek a megemlékezésnek a hatását növelni. Mondtam, hogy se pénzünk, semmink nincs. Mi nem tudunk embereket buszoztatni. Ha valaki adna pénzt, akkor se buszoztatnánk. Ezért azt találtuk ki, hogy az emberek ne buszozzanak, hanem ott helyben szervezzék meg, ahol élnek. És 150 magyarországi település csatlakozott be önként úgy, hogy tudták, hogy mi ehhez semmit nem tudunk adni. Béla szervezte azt a részét, hogy az európai országok egy-egy helyszínén is legyen megemlékezés. Úgy emlékszem, 12 országban volt megemlékezés. Egy részük még fotókat is küldött, hogyan csinálták, mennyien voltak, tehát nagyon korrekt volt. Év közben beszéltem Daróczi Ágival, aki mondta, hogy „nagyon jók voltakotok fiúk, ez tetszik nekem, csináljunk jövő hónapban is valamit”. Akciót akart javasolni, és mondtam, hogy „ezzel várjuk Ági, mert az embereket nem lehet ilyen sűrűn és ilyen intenzíven mozgatni”. Megállapodtunk, hogy augusztus 2-a, a roma holokauszt emléknapja lesz az, amikor újra ilyen eszökhöz nyúlunk, ahol azt hiszem, 120 település csatlakozott a megemlékezés-akcióhoz. Szerintem az önszerveződésnek ezeket az eszközeit és koreográfiáit el kell terjesztenünk és tovább kell vinnünk, mert ma még azok a szervezetek is gyengék, amik nagy múltra tekintenek vissza, nagy neveik vannak, de a forrásaikhoz nem nyúlunk, se a formális, se a nem-formális szervezetek sem. Tehát az erőtlenség, eszköztelenség gyengeségeitől sújtva, mégiscsak ki kell találnunk, hogy hogyan cselekszünk, mert az élet megy, és naponta teremődnek Bányász Zsoltok, vagy hülye pedagógusok, akik a youtube-on elmondják, hogy hogyan törnek el a cigánygyerek csigolyáját.

Sz. N.: Kérlek, beszélj most a terveidről, céljaidról! Mindig kreatív embernek ismertelek, így a NEKI-n kívül biztos, hogy vannak ötleteid, elképzeléseid, amit esetleg el szeretnél élni. Tudom azt is, hogy Téged sosem tudott senki behálózni. Mindig igyekeztél megmaradni függetlennek, ami nekem rendkívül szimpatikus. Tehát Téged valahogy mindig kihagytak a pártok.

S. J.: Nekem nem a pártok jelentenek jelen pillanatban kihívást a személyes életem szempontjából. Hogyha mondjuk a roma közösség helyzetét nézzük, az egy másik kérdés. De mióta – az elmúlt másfél évben – befejeztük végig a kampányt, ugyanakkor a Facebookon jelenlévő emberek nagy része már a kampány lezárulta

előtt hónapokkal arról győzködött, hogy a virtuálisan együtt lévő embereknek közösséggé kell válni, és egy olyan világban is találkozni kell egymással. Azóta is folyamatos nyomás nehezedik rám a csoportban részt vevő barátainktól, aktivistáktól, hogy lépünk már túl ezen a virtuális kereten, meg legyen már ez egy rendszerezett és kiszámítható együttműködés valamilyen, leginkább szervezeti formában. Az tudatos döntés, hogy amikor már újra nincstelenek leszünk, akkor nézzük meg, hogy mennyi barátunk van, és az is tudatos döntés volt, hogy nem hoztunk létre szervezetet, mert attól tartottam, hogy ugyanazokat a betegségeket fogja magán hordozni, mint amit láttunk az elmúlt 15 évben mondjuk a [civil] válás útján. Tehát ugyanaz a folyamat egy közösségben, hogy létrejön egy civil egyesület, az először konfliktusokat generál az ott élő emberek között. Megindul a szervezetünkben is a versengés, hogy akkor te főlnök leszel, én alelnök leszek, te kisválasztmányi tag, én nagyválasztmányi tag, én értékesebb tagja vagyok az egyesületnek vagy szervezetnek, mint te. Nem akartam ezeket az emberi konfrontációkat, hogy ne arra menjen el az energiájuk, hogy a formális szervezetben harcoljunk egymással, hanem azt szerettük volna, hogy egymással nem alá-fölérendeltség, hanem együttműködő, partneri viszonyban lévő roma emberek és közösségek közös cselekvését tudjuk indukálni.

Sz. N.: Tegyük fel, hogy 2–3 hónap múlva lennének a magyarországi választások. Te egy ismert roma közéleti személyiség vagy, sokan bíznak benned, a kampány óta meg főleg. Megkeresnének, és azt kérnék, adj nekik tanácsot, merre menjenek? Jobbra, balra, vagy hagyják az egészet a francba, ne menjenek el szavazni. Mit lehet Neked, egy ismert embernek tanácsolnia a romáknak? Kérdezem ezt azért is, mert a közelmúltban Miskolcon jártál, ahol például cigánypárt alakult. Mi az alternatíva, mit tudnál nekik javasolni, mondani?

S. J.: Az én személyes életem tekintetében az most rendkívül fontos dolog, hogy újra tudok formális keretek között dolgozni, mert a NEKI megteremti ehhez a hátteret, és – nyilván önző módon – civil jogvédőként tudok dolgozni, amit nagyon szeretek. Az, amit Te kérdezel, hogy politikai szempontból, esküszöm, a legnagyobb vívódásom. Teljesen tanácstalan vagyok. Az egészen biztos, hogyha mondunk valamit a cigányembereknek, akkor csak azt lehet, amit közösen eldöntünk. Ha végiggondoltam több aspektusból, és nem látom azt, amit jó szívvel tudnék javasolni, akár csak a hozzám legközelebb álló rokonaimnak, ugyanis számtalan törekvés van. És igen, most Miskolcon alakult egy cigánypárt. Sokan azt mondják, hogy a romák önállóan megmutatni magukat egy roma politikai tömörülés részeként, önálló mandátumokat szerezve a parlamentben, akár frakciónyan megjelenve befolyásolhatják az őket érintő politika irányát és minőségét, mennyiségét, mélységét. Na, most ez az, amiben én kevésbé hiszek, de nem érzelmileg, hanem a számadatok, a cigány népesség száma, területi leosztása, a különböző cigány pártkatonák befolyásoló ereje miatt nem hiszek ebben. Viszont számomra nagyon fontos emberek érvelnek mellette. Egyetlen meggyőződésem van, és az szilárd. Szavazni kell! Szavazni muszáj! Az egyetlen eszközünk a mennyiségünkön kívül, hogy nagyon sokan vagyunk ebben az országban cigányemberek, az a szavazatunk. Én '90-ben lettem nagykorú az első szabad választásnál, és jöhettek Aladárral, ő beszélt, én szórólapoztam, plakátoztam, és utána is, az összes választáson is ott voltam valamilyen formában, tehát mindig is szavaztam, és erre nevelem a gyerekeimet is. Azt nem tehetjük meg, hogy nem megyünk el szavazni. Rettentő nehéz helyzetben vagyunk, hogy kire, hova, mert azt látom, hogy lehet, hogy gazdasági ügyekben van jelentős és markáns véleménykülönbség a pártok között, lehet, hogy adóügyekben is van markáns különbség. Ugyanakkor meg ha azt mondom, hogy szavazz erre az oldalra, abból a szempontból is meg kell vizsgálni, hogy teszünk-e mást, mint mondjuk az elmúlt két évtizedben akkor, amikor cselekszünk valamit. Ha nem vizsgáljuk felül az alkalmazott módszereket és azok hatásait, akkor nem járunk el bölcsen. Tehát ezeket szerintem át kell gondolni, de én most e tekintetben rendkívüli módon tanácstalan vagyok, hogy kire, mire, hogyan kellene szavazni. Egyetlen dologban viszont biztos vagyok, hogy meg kell teremtenünk a romák olyan tömeges együttműködését, ami eléri azt a kritikus tömeget, amivel nyomást lehet gyakorolni döntéshozókra.

Sz. N.: Sajnos a közösségünkben van egy elcsépelte szó, az „összefogás”. Mindenki arra buzdítja a másikat, hogy össze kell fogni. Ez valahol igaz is, de valamiért sosem sikerül. Neked személy szerint, ha azt mondanák, hogy együtt kell dolgoznod az előző roma értelmiségi generációval – Zsigó Jenővel, Daróczi Ágival, Horváth Aladárral – egy új cél érdekében hajlandó lennél-e, tudnál-e együtt dolgozni, tudnád-e folytatni, követni az ő életútjukat?

S. J.: Én nem szoktam az „összefogás” szót használni pont az elcsépeltsége miatt. Igyekszem az „együttműködés” szót használni. Együttműködni egyenrangú partnerek és egyenrangú felek szoktak egymással, és az nekem nagyon szimpatikus. Ez vita köztem meg Zsigó Jenő között. Én azt mondom, hogy egyeztetni és együttműködni mindenféleképpen kell. Annyi a különbség, hogy itt egy formális szervezeti keretben kell, én meg azt gondolom, hogy nem feltétlenül és nem kizárólagosan az lehet a terepe ennek a dolognak. Tehát a rövid válaszom az az, hogy nem is tehetném meg, hogy nem működök velük együtt, hiszen amikor mennünk kell a különböző helyszínek, különböző ügyek mentén, akkor szükségszerűen egymásra vagyunk utalva, és nagyon szívesen is megyünk velük. És azért olyan neveket említettél, akik az én életemben jelentősek. Valamikor egy vagy másfél órával ezelőtt azt kérdezted, hogy gyerekkoromban kik voltak a példaképeim: ezek az emberek. Aladár, Jenő, Ági, Osztojkán Béla – ők voltak az ikonok, a mintaadók, vitathatatlan. Közülük Aladár volt az, aki a személyes életemre a legnagyobb hatást és befolyást gyakorolta, így lett személyes, emberi kapcsolatom is egészen hosszú időn keresztül [vele], és harcostársi viszonyunk is fönnállt. Tehát persze, nagyon szívesen, csak ezekben a részletekben van köztünk különbség, szerintem.

Roma Polgárjogi Esték

Budapest, 2013. január 25.